

XXI VEK NA PALCU

Putopisi kulturni matricama početkom novog milenijuma (ODLOMCI)

0 - POSLEDNJE PUTOVANJE

U čast Svetskog prvenstva u fudbalu, a na svoju tridesetogodišnjicu, najznačajniji nemački festival savremene drame, MülheimerTheatertage NRW "Stücke '06", nešto što je Sterijino pozorje u najboljim danima i bilo, pozvalo je 32 mlada dramska pisca iz 32 zemlje učesnice prvenstva u fudbalu. Nekolicko ljudi uradili su divovski posao da dovedu pisce sa svih strana sveta, da bi oni, predstavljajući svoje zemlje, je li, predstavili sebe i svoja dramska dela prevedena na nemački jezik.

Značajno je pomenuti za ovaj festival i nemačku savremenu dramu činjenicu da žiri bira samo sedam ili osam predstava od 140 togodišnjih premijera novih komada napisanih na nemačkom jeziku! Govoreći o nemačkom ustrojstvu kulture, bitno je još reći da, u davnom prethodnom milenijumu, savez pisaca nije pravio sindikalno paktovanje sa sitnom boranijom izdavača i knjižara, uglavnom loših pisaca koji bi da zarade izrabljujući svoje talenatovnije i posvećenije kolege, već sa krupnom mafijom štampara. Iskreno pogledajmo, kada bi štrajkovali izdavači i knjižari, nikome to ne bi smetalo. Ali štrajk štamparija bi mogao zaustaviti čitavu državu. Zato pisci vole štampare i štampari vole pisce. Piše se i štampa u enormnim tiražima. I prevodi se stalno te se domaći pisci žurno takmiče sa stilovima prevodilaca i idejama stranaca. I svi se bore za novu literaturu kako bi što pre svi redom postali klasici, malo morgen. Kod nas je malo drugačije. Direktor drame narodnog pozorišta u prestonici kumi reditelje da rade strane autore, jer su, citiram, sve domaće drame kurac. U očiglednom strahu od kurca, srpskog kurca, je li, kao i mnogi drugi u kulturi, i ovaj činovnik, direktor drame da ponovim, našao je najsrećnije i najispunjenije zaposlenje da unapređuje nacionalnu dramu.

Slučajem volšebnih okolnosti, jer su jedino takve okolnosti realne, a uz dugoprstvo dejstvo Snaše Kasentić, moja

malenkost je pozvana da osvetla obraz zemlje koja se raspala po ko zna koji put i da da da da po neki go go go go.

Drame srećom nisu morale da imaju ikakvu vezu sa fudbalom, ali trideset dvoje autora su morali da odigraju turnir u stonom fudbalu, izmišljenom od strane baš pesnika iz Galicije, Alesandra Finistereja, zatim predstave muziku iz rodnoga kraja, sebe i svoja dela. Još jedna srećna okolnost! Nismo morali ni da volimo Beketove drame a da učestvujemo u postavci «Kraja partije» na trideset dva, tj. nešto manje jezika.

Nemačka, kao izvorište reči dramaturgija, to zvanje i znanje i dalje vezuje za poznavanje dramskog pesništva, tako da su svi pisci morali da u skoro takmičarskoj atmosferi pokažu svoje versifikacione veštine i vrline. Ovo me je posebno obradovalo jer sam se među ex-Yu piscima uvek osećao kao crna ovca rimatorska.

Akcija u Nemačkoj traje nop stop! Katkad besmislena i nepotrebna objašnjavanja i uvežbavanja, isprobavanja svake sitnice... ali ako radno vreme traje određen broj sati, sve vreme mora da se rinta. Kao što je napisao Alister Kroli, koji je u starosti za vreme II svetskog rata radio lično za Čerčila da analizira i razbija Hitlerovu koncepciju ezoterijskog rata: možda tu i nema nikakve magije; ali svaki trud donosi rezultate.

Pivo je svakako sjajan i vazda prisutan rezultat. Ali, šta će meni skupo pivo sem da gasim majku rakiju bez koje ni iz kuće ne izlazim još od pre punoletstva, a posebno ne na skup pisaca koji redom nose, svaki svoje, žestoko otadžbinsko gorivo međunarodne druželjubivosti. A da nije bilo kuvara crnog Arapina, sigurno bih umro od gladi. Sledstveno ili prethodeće prethodnoj rečenici: Nemačka kuhinja je najgora. Kako i sami kažu: imamo mi puno sosova, ali svi imaju isti ukus. Ali nema salata uz kobasicu, čitaj najgoru viršlu, o vočkama i mezetlutu za užinicu i čalabrcu sport za zubi uz pivo da ne govorim. A šta je najužasnije?

Jedino knjižare rade 24 sata! I ljudi sigurno kupuju više jer i imaju više da plaćaju, ali čudom, tržišnih centara ima manje nego u bednoj Srbiji gde se na svakom ćošku nudi razna roba široke potrošnje suženog uma.

Ceo skup bio je posvećen Beketovoj drami kojom smo

završili sve partije i pre nego što je masovno prvenstvo počelo. Spektakl "Kraj partije" sa 32 izvođača na nešto manje jezika igran je na vaviloničnosti ugledne konferencije. Humor je rastao iz brkanja jezika i nerazumljivih dijaloga tako harmoničnih preciznom Beketovom tekstu, vešto poništavajući dikciju, glumu i ekspresiju (toliko različite od kulture do kulture) da se i Beket uzaludno okretao u grobu.

Prezentacije prevedenih i objavljenih drama, a pred publikom na jezicima i po zamislama autora, bile su sjajno različite. Zauvek ću zaboraviti video snimak predstave Nehme Semini iz Irana, jednostavnost male crne kutije i meni nerazumljiv dijalog mladića sa golim nogama i devojke sa golim rukama, oboje prefinjeno iscrtanih koža. I večiti dečak Erik Vard Gerlings iz Holandije, skriven iza pijanina, čita dijaloge svoje drame i podiže svaki put papir sa imenom lika koji priča - kakvo lutkarsko ludilo.

Ja sam morao da učinim jedno dobro delo. Ili barem da probam. Sat vremena pred svoju prezentaciju, klatim se u foajeu pozorišta u prelepom društvu. Vrlo mlada a tek zgodna poljska spisateljica sapunskih opera palila je cigaretu za cigaretom skoro ekstremno brzo koliko sam ja potezao rakiju. I zabrundam joj četvorodnevni marmurukom da prestane više to da radi. Nisam smislio ni zbog čega je to loše i čime to da zameni, kad mi ona kaže da će to učiniti ako se ja skinem go pred publikom. Sjajno, evo i performansa! Neće biti dosadno ni meni ni javnosti. Tako ja odperformirah jedno razgoličivanje poezije, skidajući po jedan komad odeće posle svake pesme. Nisam sve pesme ni završio, a već sam bio gol golcat, te sam posle sledeće pesme iskopao sebi oko da ne gledam kako spisateljica iz Poljske ne ispunjava svoj deo opklade i u šoku pali cigaretu, a onda sam i odsekao jezik da više ne moram govoriti poeziju, pa otkinuo i ruku da se više ne bih kladio. I postadoh deo sveta, globalni seljak, tela obogaljenog, a obogaćene duše umetnošću. Ili obratno. Znanje za znanjem mi menjaju hromozome svakog novog trenu i više ni sam ne znam ko sam.

Saznajem da je toliko normalno, skoro u celom svetu u kom smo mi svetli izuzetak crnila, da ljudi, čak i u kulturi, žive od svog rada. Da se producira i pravi umetnost, često i nužno kao i hleb naš nasušni, da autori rade u više medija, putuju i prevode im se dela, da to nekome uopšte treba, da se ljudi trude oko zamisli pisca nekog teksta, da se ceni rad. Nenormalno. Da čovek ne poveruje.

A gde su te silne ribe koje završavaju strane jezike? Je l' koja prevodi knjige ili su se sve udale za predstavnike stranih firmi? Je l' i dalje najbolje cenjen posao u mojoj domovini udavača za stranca?

Poslednjeg dana vozažu nas u obilazak rurske oblasti, srca nekoćnje najzagađujuće industrije, gde se sada sve zeleni od kad su zatvorili više od 99% fabrika i rudnika, i gde ljudi pecaju i plivaju u nekada kužnim rekama. Napušteni kompleksi koksara i ugljenokopa, koji i u najruiniranijem stanju, pregaženi podivljanim brezama i ostalim korovom izgledaju očuvanije od retkih radećih fabrika u Srbiji, dobrim delom su pretvoreni u muzeje i pozorišne, plesne, izložbene i dizajn centre sa najsavremenijim salama i tehničkom opremom. U svoj toj fascinaciji stigao sam do mesta gde završavam ovaj putopis. Čelično bure visoko 120 metara a široko 30, na čijem je prvom nivou kružni izložbeni prostor, a na drugom amfiteatar sa 100 metara praznine oblog čelika odjekuje izobličeno iznad mene. Tu je onaj umetnik Kristo što pakuje ostrva, kanjone i građevine poređao sedam miliona raznobojnih burića za naftu i stvorio šaren zid do pola valjka. Koliko bi tu tek prodavnica moglo da se natrpa, a ne nekakva umetnička praznina. Kako su samo glupi ti Nemci. Sigurno zbog toga žive tako užasno i isprazno. Ali moje misli se zaglušavaju sopstvenim odjecima u rurskom čeliku. Čudo! Nema veze ni ružna klima ni loša hrana. Hrabro vičem organizatorima skupa svojim batrljkom jezika: Ja odavde ne mrdam! Pozovite odmah moju ženu da dođe sa našom ćerkom i mi se ovde useljavamo!

10 - ŠOKOVI KULTURNE KOREKTNOSTI

Čovek se najlakše šokira nečim što mu je, zapravo, blisko. Jer, svako putovanje traži različitosti. Ja sam, ne želeći da služim vojsku, završio fakultet i magistarske studije, svake godine vadio novi pasoš, a upisao sam, mada nikad nisam bio ni na jednom predavanju i Odsek za Albanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Tako sam dve godine kasnije, ne znajući ni jednu reč albanskog, stigao, letom iz Budimpešte, u Albaniju. Iskoračivši iz aviona na tiranskom aerodromu šokirao sam se albanskim policajcima sa istim uniformama kao i srpskim, a proizvedenim u Kini. Ovo je bio tek početak zone sumraka.

Svake noći u hotelu u kome smo odseli treštala je živa turbo folk muzika, potpuno istih melodija i aranžmana, uključujući i Žikino kolo, samo pevana na albanskom jeziku. Međutim, najveći horor je izbio na poslu. Po projektu Evropske kulturne fondacije, tim voditelja pozorišno komunikoloških radionica iz Srbije, Bugarske i Velike Britanije bio je poslat da vodi radionice, takozvani trening trenera sa mladim glumcima i kulturnjacima iz Albanije i sa Kosova, koje predstavljaju isključivo Albanci. Etnički Albanci. Straobalni miks za početak novog milenijuma.

Delegacija sa Kosova diže frku. Oni i nisu znali da će im neki Srbi voditi radionice, da su oni i po godinama stariji nego što bi trebalo da budu po projektu, pa sada mi mlađi njih nešto da učimo, da su oni mislili da će ovo biti neka koordinacija za fandrejing... U celoj frci ja počinjem da koristim nekorektne argumente: ako hoćete da radite, radite, ako nećete vraćajte se u Prištinu. Odmah sam ja kriv i javno ukoren. Najodgovornija osoba, pozorišna rediteljka iz Beograda Glodana Džabalebović, odmah se razboljeva i provodi skoro sve vreme samozaključana u svojoj hotelskoj sobi. Voditeljica iz Velike Britanije, plaćena šest puta više po danu nego njene balkanske kolege, očijuka sa jednim, drugim, trećim i četvrtim, mašući svojim sisama kao smirujućim argumentom političke korektnosti i međunacionalnog slaganja, ako ne sloge. Prvi put vidim pravo patrijarhalno ludilo. Nešto izglasavamo, ne sećam više se šta, a realni muški glavešina, dvometraš sa tridesetdevet godina i majicom Warchild spušta svoju ruku preko ruke direktorke prištinskog Centra za savremenu umetnost i niko više sa Kosova ne diže ruke. Protestuju kada im ja puštam video za jedan performans sa raznim snimcima policijskog nasilja, i nad Srbima u Beogradu i nad Albancima u Prištini. Odakle meni pravo da koristim te snimke? Kosovci dolaze u delegacijama na manje od pola radionica, rade nevoljno. Najzbunjeniji su mladi tiranski glumci sa nekoliko predstava i svetskih festivala iza sebe, vođeni fenomenalnim rediteljem i profesorom Aljtin Bašom. Na kraju, skrajnuti u foaje Narodnog pozorišta u Tirani, izveli smo i prezentaciju koja je od strane odabrane matore elite bila prepoznata kao rad na glumačkoj predizražajnosti i oprostili smo se uz suze Albanci sa Kosova.

Kada nismo na radionicama, munjevito jurimo starim mercedesima koje svi voze na muljevito more među meduze, igramo fudbal, multinacionalna ekipa protiv ekipe nacionalista i prisustvujem pravom žaru da se izbori pobe-

da krljanjem cevanica, pijemo holandsko pivo i italijanska vina, preporučuju nam da ne probamo ništa lokalno.

A šta sam to lokalno sreo?

Sipanje limuna u čorbe sam lako usvojio i dan danas praktikujem umesto sirćeta. Ono što nisam usvojio jeste nalivanje maslinovog ulja preko svega – testenine, hleba, mesa, salata, krompira, supa... Još jedna od mnogih politički nekorektnih izjava – jedino su albanski kelneri gori od crnogorskih. Ne samo da kasne sa pićima, nego se i svađaju sa vama kada pogrešno donesu, neće da vrate zbrkanu narudžbinu... jedino rešenje koje smo videli od domaćina jeste biti još bezobrazniji i ne vaditi pare na sunce dok nisi obasjan zadovoljstvom pića izvojevanim svađom.

Ipak, mogao bih slobodno reći da su bunkereri najautentičnija i najzastupljenija pojava u Albaniji. Nema mesta na koje možete stati, sestiti ili leći, a da vas ne vidi barem jedan bunker od sedam stotina hiljada, izgrađenih kineskim čelikom i betonom. Snimljen je i film General Bunker krajem prošlog milenijuma u kome je prikazan događaj kako je Enver Hodža po obavljenom imponantnom poslu, stavio u bunker projektanta i gađao bunker iz svih raspoloživih oružija. Bunker je izdržao, ali čovekovi nervi nisu. Danas su smislili način za njihovo uklanjanje, mada to ne rade često. Bunker se napuni automobilskim gumama i zapali. Kada se beton usija, poliva se ledenom vodom i puca. Komadi se sklanjaju, a armatura seče. Jednostavno, zar ne? I tako sedam stotina hiljada puta.

Lutajući Tiranom, smoren stranim pićima i hranama, pozelele da probam nešto lokalno. Ušao sam u prvu poslastičarnicu i naručio baklavu. Nikad nisam pojeo goru balkavu u životu. Ali zato, sa Skenderbegom je potpuno drugačija priča. Ne sa konjakom. Od njega sam povraćao, ali zato kip Skenderbega u Tirani! Svaka prestonica se diči svojim konjanicima. Beograd Knez Mihailom, Zagreb čak dvojicom, Tomislavom kraljem i banom Jelačićem, Budim svojim generalom na konju koji gleda na jug, prema pustojoj Turskoj (vidi se Fruška Gora po lepom danu)... Kada bi se ti bronzani konjanici sukobili, Skenderbeg, nabilđovan kao He-Man sa isukanom sabljetinom od tri metra, sve bi im glave otkario i uši išćupao.

Ispod kipa, bugarski voditelj radionice Strefan i ja ulazimo u mermerom popločanu menjačnicu. Ekipa u dubokoj pozadini iza šaltera nas snima i pita za poreklo. Bugarin, odgovara Strefan, Srbin, odgovaram ja. Ustadoše oni, mirno priđoše, i čovek nam na najperfektnijem British

English ponosno saopštava da je on rođak Hašima Tačija. Okej, kažem, ja nemam toliko poznate rodbine i drago mi je zbog toga. Znaš li ko je zavadio Srbe i Albance? Ne znam i nije mi jasno, ali neću odbiti da čujem priču kad već još nismo dobili svoj razmenjeni novac. Albanci su kao časni starosedeooci sa dobrodošlicom prihvatili slovenska srpska plemena u petom veku. Dopustili da na njihovom Kosovu izgradimo državu i kulturu, čak smo se zajedno borili u Kosovskoj bici, kaže on. Ali Turci, oni su nas zavadili. Zahvaljujemo se na raskravljujućoj priči i razmenjenom novcu, taman pomislim da će nas i na piće pozvati, ali zadovoljni svojim ex-katedra nastupom, kratkotrajni mermerni domaćini se vraćaju u dubinu i ćute.

Međutim, na piće nas je pozvao jedan anonimni pijanac i nije odustao dok nismo sa njim popili još nekoliko piva. Svašta nam je pričao. Da, ako njegovi desničari ne pobeđe na izborima, da će biti građanskog rata, da su oni svi super organizovani i do zuba naoružani solo drinkeri, da moramo da se družimo... Kasnije sam na vestima čuo da desničari nisu pobedili i da se ništa nije desilo, što je uglavnom i posledica svake priče o politici.

Bilo bi nekorektno da ne pomenem marihuanu u Albaniji, jedno od ne turističkih atrakcija, ali atrakcije poznate u andgraundu Srbije, Evrope i Sveta. Čuvenu šip-tarku tamo niko ne puši, barem ga mi nismo upoznali, ali smo bili u prilici da nam nude da kupimo čitav kamion. Odoleli smo i tom iskušenju gužvujući avionske karte u džepovima.

Poslednje večeri bila je kolektivna žurka uz veselje, piće i ples, druženje i zabavu. Kako glupa rečenica. No, na napi-toj i zabavnoj žurci, i ja povremeno puštam muziku i šta ću drugo nego Straight Jackin, bend moga kuma, koji, Bože zdravlja, peva na srpskom jeziku. Svi plešu i ne bune se. Dobro raspoloženom i zaigranom prilaze mi organizatori i govore kako nije baš korektno što puštam muziku čije su reči na srpskom jeziku. Kažem ja, nek slobodno pušta muziku ko hoće i kakvu hoće, evo, ja nikada nisam čuo bend sa Kosova, dajte da čujem, zanima me, volim muziku, ako ništa drugo... Dok ja objašnjavam, muzika Straight Jackin zamenjena je sa Prodigy i svi su bez problema nastavili da đuskaju i uz engleske reči, a ja, i ne samo ja, ostao sam pokunjena žrtva političke korektnosti.

Politička korektnost je mnogo glupa apstrakcija koju niko ne može valjano ni pojasniti. Nju izgovaraju ljudi. Šta nam kazuju oni upozorenjem da nešto nije politički

korektno? Vitlaju zastavom preventivne cenzure prema mogućnosti da neko bude uvređen. Da li je neko stvarno uvređen, to stvarno i nije bitno. Time pozivanje na političku korektnost sankcioniše slobodno izražavanje emocija i misli, jer svaka emocija ili misao bi uistinu mogle nekom biti uvredljive i uznemiravajuće.

Posebno su uznemiravajuće i opasne nekorektnosti poruke erotskog i humorističkog tematskog korpusa, a to su zapravo najveći pokretači ljudskog duha – erotika i humor. Da, baš erotika i humor! Političku korektnost je najgluplje primeniti na umetnost, jer prava umetnost i ne može biti ništa drugo do iskrenost izražavanja života – pravi osinjak nekorektnosti.

Politički korektan, na primeru drame ili romana, mogao bi biti samo jedan lik. A zbog čega bi neka osoba, ili lik, izražavala baš političku korektnost?

Čovek/Žena koji/a se krije iza političke korektnosti, najsrećniji/ja bi bio/la da se ništa ne dešava. Da svi budu korektni i pasivni, tj. ništavni. Ništavni prema osnovnom ljudskom pravu ili nagonu da se pobune, ili samo požale. Da pre svakog svog delanja pitaju prisutne i odsutne šta je u redu da sada izreknu ili urade, bez ikakve samosvesti, spontanosti ili iskrenosti. Svaka kultura, subkultura ili zajednica, puna je sopstvenih kontradiktornosti, problema, pojedinaca zadovoljnih i nezadovoljnih, ali, politička korektnost bi da nas nauči da je sve uvek u redu. Da nije ništa. A živeti u bilo kom društvu jeste nelagodnost, jeste kompromis, jeste stalna borba za veća prava, srećniji, zdraviji, bolji, bogatiji život. A ne borba za ništavnost političke korektnosti.

Zbog čega onda uopšte pozivanje na ovaj glupi i neosnovani argument?

Jasno je da politička korektnost želi da ukine ne samo slobodno, već ponašanje uopšte. Ali pravi razlog moramo pronaći u onome šta politička korektnost krije. Koji je jedini argument koji se priznaje kao jasno pobijanje političke nekorektnosti?

To je politička nužnost. Ministar koji ne isplati penzije ili dečije dodatke, slaže javnost ili sistematski radi protiv želja i života građana, ne čini ništa politički nekorektno, već nužno.

Argumentom nužnosti svojih postupaka osoba na vlasti izbegava svaku kritiku i odgovornost za posledice. Ali zato ismejati ili etiketirati takvog ministra kao lopužu, stoku, kretena, zločinca, đubre (ovde nema još ni jedne

psovke), vrlo je politički nekorektno.

Lako je zaključiti da osoba koja se poziva na političku korektnost štiti i maskira političko ekonomski zločin nad stanovništvom, koji u ime političke nužnosti sprovodi vlast, navodno izabrana od strane naroda, ništa ga ni ne pitajući – ne apstraktnu imenicu narod, što je jeziku političara bitno, već živa ljudska bića sa svojim brojnim obavezama i nedaćama.